

זמנים שאינם ראויים ללימוד תורה

ניטל

כב. נהגו בקהילות האשכנזים שלא לעסוק בתורה בליל חגם של הנוצרים ונקרא "ניטל"⁴⁵). והמנהג הוא שלא ללמוד רק עד חצות לילה אבל מחצות ואילך עוסקים בתורה⁴⁶). ונאמרו בדבר כמה טעמים:

א. מפני שכלילה זה שולטת קליפה עזה ואינו עת רצון לדברים שבקדושה, ויש סכנה בדבר שלא יוסיף לימודו כח לקליפה ח'⁴⁷), ובפרט להסוברים שהניטל הוא בליל תקופת טבת יש להזהר בדבר כי בליל התקופה שולטת קליפה חזקה⁴⁸).

ב. משום אבילות, ואסור לשמוח ביום אידם ופקודי ה' ישרים משמחי לב. ולטעם זה צריך להתיר ללמוד מסכת מו"ק ושאר דברים שמותר ללמודם בימי אבלות לפי שאינם משמחים את הלב⁴⁹).

ג. לפי שבימים הראשונים היו צוררי ישראל אורבים להם ומכים אותם בלילה ההוא מכות אכזריות, ולכן נמנעו מלקבוע לימוד בבתי הכנסת בלילה זה כדי שלא יבואו לידי סכנה⁵⁰). ולפי טעם זה משמע שאין איסור ללמוד בביתו בלילה

45. ראה בקובץ מוריה תשמ"ו, גליון קסא - קסד במאמרו של הרב יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס משנת יוסף שהאריך בזה, והביא שכן נהגו החתם סופר והמהר"ם שיק ובעל ערוגות הבושם, וכן נהג בעל מנחת אלעזר ממונקאטש ועוד גדולי ישראל. ולהלן נביא כמה וכמה מקורות המובאים שם, ועי' שיח שרפי קודש ח"א או' תקכ"ב (בשם חידושי הרי"ם), ועי' יביע אומר ח"ז סי' כ"ב דאצל בני ארצות המזרח לא נהוג מנהג זה.

ומקור השם הובא בתרומת הדשן סי' קצה לגבי שליחת מתנות למושלים ולשרים ביום "שמיני לניתל" כשמתחדשת להם השנה. וכן ברמ"א יו"ד סוף סי' קמח [בנוסחת דפוסים ראשונים] כתב "אם שולח דורון לעכו"ם ביום ח' שאחר ניטל שקורין ניי יאהר" ומבואר שחגם נמשך שמונה ימים.

46. חתם סופר קובץ תשובות סי' לא ואגרות סופרים סי' ב. דרכי חיים ושלום [מונקאטש] סי' תתכה.

47. דרכי חיים ושלום שם, ושם בהג"ה בשם ספר רגל ישרה להבני יששכר ז"ל. ועי' בבאר היטב או"ח סי' תקעא ס"ק א שכל התורה שאדם לומד בעודו רשע מוסיף כח בקליפות. ויתכן שאף כאן יש לחוש לזה.

48. קובץ מוריה שם לפי דברי הקהלת יעקב למהר"י אלגאזי מערכת טבת, ויערות דבש דרוש ב. וראה שם בשם שו"ת דברי ישראל מהגר"י וועלץ, ח"ב סי' כא ע"ש באריכות.

49. הטעם הובא בחתם סופר שם בשם רבו (ואפשר שהוא בעל ההפלאה תלמיד המגיד ממעזריטש), והוא הקשה על טעם זה.

50. טעמי המנהגים עמ' ת"ק. וספר אוצר יד החיים אות פח בשם ליקוטי פרד"ס ומהרש"א. וראה בקובץ מוריה שם אות ו שביאר לפי דברי התרוה"ד והרמ"א ביו"ד שם, שאם נפרוש עצמינו מהם ביום חגם

זה, ואף בבית הכנסת במקומות שאין חשש זה כלל אין איסור לעסוק בתורה בליל הניטל.

ד. ויש אומרים שאין איסור כלל ללמוד ביום הניטל, אלא אדרבה צריך להרבות בלימוד אחר חצות לילה זה כדי להרבות קדושה ועבודת ה' מול הגויים שמתהוללים ביום חגם, ולכן קבעו שלא ללמוד קודם חצות כדי שכולם ינוחו אז בשנתם ויוכלו לקום ללמוד מחצות ואילך עד עלות השחר⁵¹. וגם לטעם זה אין איסור ללמוד קודם חצות אם בכך לא ימנע מללמוד גם אחר חצות שזהו עיקר זמן הלימוד בלילה זה⁵².

ובודאי יש להזהר שלא לשחק בלילה זה בקלפים ובשאר מושב לצים וכדומה⁵³. ויש מגדולי ישראל שנהגו לשחק בשחמט או להכין צרכי חול לכל השנה ובלבד שלא לבטל הזמן כי על ידי בטלה יכול לבוא לדברים חמורים יותר⁵⁴.

זמן הניטל

בג. יש שנהגו שלא ללמוד בלילה שבין 24 ל־25 בדצמבר שזהו חגם של הנוצרים הקתולים ואף שאין זה ליל התקופה, ולמנהג זה ביטול הלימוד הוא עד חצות הלילה⁵⁵. אך יש שכתבו שאין לבטל מלימוד אלא בליל "ניטל" שהוא בתקופת טבת שהיא בלילה שבין ה־6 ל־7 בינואר וכן נהגו רוב עדות החסידים, ויש שנהגו לבטל מלימוד מחצות יום הששי בינואר עד חצות הלילה ולא חששו באיזה שעה בדיוק חלה התקופה⁵⁶. ומהר"א מבעלז זצוק"ל נהג ניטל באור

יש בכך משום איבה, ולכן נהגו לא ללכת לבתי המדרשות כדי שלא לגרום לאיבה בינינו לבין הגויים, כי בכך מראים אנו בפרהסיא שאיננו שמחים בשמחתם.

51. חתם סופר שם.

52. קובץ מוריה שם אות ז. וע"ש שהביא כעין זה משו"ת דברי ישראל שם שכתב בשם הגה"ק מהר"ש מבעלז שאין ללמוד קודם חצות כיון שצריך בלילה זה לדבק מחשבתו בהשי"ת כדי להתגבר על הסט"א ואם יעסוק בתורה לא יוכל להתדבק בהשי"ת בדביקות גדולה, ולכן נהגו לבטל הלימוד.

53. דרשות כתב סופר ח"א דף עה.

54. חתם סופר שם. מנהגי חב"ד. ספר בית ישראל מטערסדארף חלק ח.

55. ראה במוריה שם שכן הוא מנהג אדמור"י פולין ועוד רבנים אף מחכמי הונגריה, וכן נהגו הגויים במדינות רבות כארה"ב ומערב אירופה לחגוג בתאריך זה אף שאין זה ליל תקופת טבת. ומנהג זה מובן לפי הטעמים שהבאנו לעיל (אות ב - ד) שכיון שזהו יום חגם במדינות אלו נהגו לבטל הלימוד ביום זה אף שאין שולטת בו קליפה גדולה כל כך.

56. דרכי חיים ושלום [מונקאטש] סי' תתכה, וזהו חגם של הנוצרים היוונים (פרובוסלבים), וכן נהגו הגויים במדינות מזרח אירופה וברוסיה לחגוג ביום זה. ומנהג זה מובן אף לטעם הראשון שנתבאר לעיל כיון

לששי בינואר ואמר שאף שהכמרים הולכים לבתי תיפלתם בשביעי בינואר טועים הם ועיקר התגברות הקליפה היא באור לששי בו⁵⁷).

בארץ ישראל

כד. יש שכתבו שבארץ ישראל אין לחוש לניטל כלל, לפי דברי הרמב"ן שארץ ישראל היא נחלת ה' ומיוחדת לשמו ואין לחיצונים שליטה עליה כלל, ולכן אמרו כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה משא"כ הדר בחו"ל⁵⁸, אמנם יש שחששו אף לטעם זה להחמיר בארץ ישראל, ולדבריהם לא נאמר טעם זה אלא על עיה"ק צפת שאין בה בתי תיפלה לנוצרים כלל, אבל בערים אחרות ובפרט בירושלים שאלה באים נוצרים מכל העולם לחגוג את חגם אולי יש לחוש ולהחמיר, וצ"ע בזה⁵⁹).

ויש שנתנו טעם אחר להקל בארץ ישראל לפי שתלמידי הגר"א וחכמי הספרדים שהיו בתחילת ישוב ארץ ישראל לא קיבלו עליהם מנהג זה וא"כ גם החסידים שבאו אחריהם נגררים אחריהם, ובפרט שבאר"י שלטו הישמעאלים והנוצרים נתבטלו ברוב, ולכן אין לחוש בה לחגי הנוצרים כלל⁶⁰).

שאו חלה התקופה וקליפה גדולה שולטת בלילה זה, ולדבריהם אין לבטל מלימוד ב' 25 בדצמבר כיון שאין בו שליטת קליפות כלל שהרי אין התקופה נופלת בו. וראה במוריה שם שיש שחששו לשני התאריכים ע"ש.

57. קובץ מוריה שם אות ט.

58. קובץ מוריה שם מהרה"ק ר' מרדכי מסלונים בשם הגר"ש העלער אב"ד דעה"ק צפת, ולפי דברי הזוה"ק ע"ש.

59. קובץ מוריה שם. ומ"מ רבים לא חששו לכך אף בירושלים והביא מהגאון מהרי"ץ דושינסקי גאב"ד ירושלים ת"ו שעפ"י רוב למד ברבים בליל ניטל עד שהעירו לו על כך, ומשמע שלא חשש לכך בארץ ישראל ואף בירושלים, ואפשר שלפי שהיה לומד ברבים לא רצה לבטל שיעורו וכמו שיבואר להלן.

60. קובץ מוריה שם. ומ"מ ביאר שאם באו קהל שלם מבני מקום שנהגו להחמיר בו אינם נגררים אחר מנהג המקום שבאו לשם להקל ולפיכך נהגו גדולי האדמו"רים להחמיר שלא לעסוק בתורה בניטל אף בארץ ישראל ע"ש.

כשחל ליל הניטל בשבת

כה. נהגו כמה מהאדמו"רים שלא לבטל את אמירת התורה בליל שבת שחל בו ניטל⁶¹, אבל יש שנהגו שלא ללמוד בניטל אף כשחל בליל שבת⁶².

הדברים שמותר ללמד, ות"ת דרבים:

כו. יש אומרים שבליל הניטל ילמד ספרי מוסר כדי שעל ידם יתדבק בהשי"ת ואינם בכלל לימוד הלכה ופוסקים שנהגו שלא ללמד בלילה זה⁶³. שיעור הקבוע ברבים יש שנהגו לבטלו בליל הניטל⁶⁴, ויש שנהגו שלא לבטל לימוד הקבוע ברבים⁶⁵, ונראה שאם אי אפשר לשנות או להקדים את זמן הלימוד יש להקל ולא לבטלו שהרי יש כמה מנהגים שונים בזמן הניטל ולא גרע מכל ספק דרבנן להקל⁶⁶.

לימוד מקרא בלילה

כז. כתב האריז"ל שאין לקרוא מקרא בלילה⁶⁷, ובפוסקים הביאו סמך לדבר ממדרשי חז"ל⁶⁸. ויש אומרים שאף קבלה אין ללמוד בלילה⁶⁹. אך יש מתירים ללמוד מקרא בלילה ונתנו טעם לדבר שהרי צריך לשלש לימודו

61. ע"י שם משמואל פר' ויחי עמ' של"ה, משמרת שלום סי' כ"ז, ב', וע"י בקובץ מוריה שם הביא שכן נהג אדמו"ר מהר"א מבעלז, ואמר שהתורה שלנו היא כתפילה.
62. שו"ת דברי ישראל מהגר"י וועלץ ח"ב סי' כא בשם בעל ערוגת הבושם זצ"ל שכשחל בליל שבת לא למד מספר הזוהר כדרכו, וע"י טעמי המנהגים עמ' ת"ק בשם חידושי הרי"ם.
63. קובץ מוריה שם אות י ע"י הע' 51 בשם מהר"ש מבעלז שראוי להתדבק בהשי"ת בלילה זה כדי להגביר את כח הקדושה נגד כח הקליפה, והביא סמך לדבר מזוהר הקדוש, ובקנין תורה ח"ב סי' צ"ב אוסר.
64. שו"ת דברי ישראל שם שכן נהג מהר"ם שי"ק. קובץ מוריה שם אות ח שכן נהג מהרי"ץ דושינסקי לעתים.
65. ע"י לעיל הערה 58, וראה לעיל סעיף כה והערה 61 שיש אדמו"רים שנהגו לומר תורה על שלחנם בליל שבת ואפשר שטעמם הוא לפי שהוא ת"ת דרבים ואין לבטלו.
66. קובץ מוריה שם אות י, והיא הכרעת הכותב ע"ש.
67. באר היטב או"ח סי' רלח ס"ק ב. ברכי יוסף או"ח סי' א אות יג ושו"ת חיים שאל ח"ב סי' כה. בן איש חי פקודי אות ז. וראה בלקוטי מהרי"ח סדר קביעת עתים לתורה שהביא בשם שו"ת אבני צדק יו"ד סי' קב שנתן טעם לדבר עפ"י דברי ח"ן.
68. ארצות החיים סי' א ס"ק לו ולקוטי מהרי"ח שם בשם ילקוט פר' כי תשא ופרקי דרבי אליעזר, שמשה רבינו למד לפני הקב"ה מקרא ביום ומשנה בלילה, והובא גם באור החיים פר' האזינו בפסוק יערוף כמטר לקחי. וכן דרשו בתנא דבי אליהו רבא פרק ב "יום ליום יביע אומר" זה תנ"ך "ולילה וגו'" אלו המשניות.
69. משמרת שלום סימן כג. ויתבאר לפי דברי לקוטי תורה לבעל התניא פרשת ויקרא בפסוק ולא תשבית,